

Vásárhelyhez közelítve

Hogyan jellemezhető egy város arculata, jelen esetben Hódmezővásárhelyé? Miben ragadható meg a „vásárhelyiség”, van-e egyáltalán ilyen, és ha igen, akkor miből áll? Milyennek látják az itt élők, az innen elszármazók és az olykor hazatérők, a keserűséggel eltávolodók vagy a rajongó szeretettel és kíváncsisággal idelátogatók? Ilyen és ehhez hasonló kérdésekre keressük a választ annak reményében, hogy a gondolkodás és a valóság, az értelmi és az érzelmi megismerés segítségünkre lesz a helyes célok és módszerek megtalálásában. Nemcsak a művészetnek és a tudománynak, hanem a tágran értelmezett kultúrának és a várospolitikának is feladata, hogy számot vessen a körülményekkel, az adottságokkal, az álmokkal és a lehetőségekkel. Értelmezze önmagát, feltárja azonosságképző elemeit, hagyományait, kulturális és történelmi emlékezetét.

A vásárhelyiség is, miképpen minden egészséges lokálpatriotizmus, elsősorban helyszeretet, ami nem más, mint a helyi haza szeretete, tehát elsősorban érzelmi viszony. Azal rokon lelki kötődés ez, amilyen édesanyánkhoz és szeretteinkhez fűz bennünket. „Ha új tatárhad, ha kufárhad / özönli el a tiszta tájat, / ha útaink megcsavarodnak, / mint giliszta, ha rátapodnak: / te mondd magadban, behunyt szemmel, / csak mondd a szókat, miktől egyszer / futó homokok, népek, házak / Magyarországgá összeálltak.” (Illyés Gyula: Haza, a magasban, 1938). A hagyományból és a nyelvből szemlélve az anyag is szellemi létezőnek látszik, mert átsüt rajta a teljesség ereje. A szülőföld a nemzethez, az anyanyelvhez köt, méghozzá szó szerint. A szülő-föld ezért anya-föld is, olyan, ami a létre, a fényre hozza az emberpalántát. Aki így olyan növény, növény lény lesz, akit a család és a közösség óv, gondoz, és nevelve növel „derék embörré”. A szülőföld már öntudatlan állapotunkban, születésünk pillanatában magába fogad, érintkezik velünk, hiszen beírnak az anyakönyvbe. A beavatási szertartás, például a keresztelezés, bekapcsol a szakrális közösség, a gyülekezet, a város és a nemzet egyre bővülő köreibe, és ezzel együtt a felső, isteni világba is. A születési hely mint adat és mint énképünk egyik összetevője egész életünkben elkísér bennünket, és talán éppen ezért nem mindegy, hogy mit tekintünk valóságos vagy választott szülőhelyünknek. A szakrális térelképzelés szerint a világ közepe az a hely, ahol éppen állunk vagy élünk, hiszen az a mi világunk, mi itt vagyunk otthon benne. Ha az összeköttetés teljesen megszakad ezzel a szakralitással, akkor otthontalanná, ezért céltalanná és elveszetté válunk. Világtalanná, ami még a vakságnál is rosszabb, mert hiába a nézés képessége, ha a világlátás, a mi világunk látása, a világosság látása és a világos látás odavan.

A vásárhelyiség megjelenítője a természeti és az épített környezet, a növények és az állatok, a vizek, a levegő és a napfény, az utcák és a terek, ami meghatározta a város történelmének alakulását, és ma is befolyásolja a benne élők hangulatát, életminőségét. A „couleur locale” és a „genius loci”, a hely színeinek és a hely szellemének alakítói az itt született vagy ide került emberek, akik – mint a latin elnevezés sugallja – zseniális, teremtmény képzeletükkel formálták, gazdagították a várost, és a róla kialakult képet. A város

kulturális életét több mint száz éve alapvetően meghatározza a tág értelemben vett képzőművészet, amelynek íve a népi fazekasságtól, a vásárhelyi hímzéstől a művészi majolikán át a szobrászatig, a fotóművészetig, továbbá a legkiemelkedőbb helyi jellegzetességig, a művészteleppel támogatott „vásárhelyi iskola” ötven évet átölelő festészetéig terjed. A sokféle templomtorony a város befogadó készségét és felekezeti sokszínűségét, a gondolkodásmód összetettségét és a toleranciát is jelzi. Nincs olyan történelmi egyház, amelynek ne lenne temploma Vásárhelyen. Ha valaki megáll a Völgy utca végén, akkor mögötte az unitárius templom, előtte a zsinagóga, balra a Szent István római katolikus plébánia, jobbra a református Újtemplom hatalmas épülete tornyosul; de távolabb van még evangélikus és görögkeleti Istenháza is.

A kulturális emlékezet szükségyszerűen inkább a pozitív mozzanatokat emeli ki, hiszen szeretné önmagát vonzónak látni, noha nyilvánvaló, hogy nem csak a kedvező vélemény lehet hatásában előremutató, hanem a kritikus, ironikus, sőt elmarasztaló is, amely cselekvésre kényszerít. Szemléletes példa erre Bessenyei Ferenc elhíresült mondata, miszerint Vásárhelyen csak megszületni érdemes. A helyben nem művelhető életpályákra ez természetesen érvényes lehet, de azon kell lennünk, hogy egyre kevesebben kényszerüljenek elmenni. Hódmezővásárhely másként mutatkozik a belső szemlélőnek, aki itt él, és szereti vagy nem, és másként, aki kívülről ítéli meg ilyennek vagy olyanak. A külső és a belső vélekedés egyaránt fontos, mert a sokszor ismétlődő elemek önmagukat nagy hatékonysággal, olykor más véleményeket kiszorító motívumként terjesztik el, majd gyakran átalakulnak, s a megszólaló igényéhez alkalmazkodva térnek vissza. Az állandó körforgás, a rendszeres önismétlődés miatt emlékezetformáló és azonosságképző erejük rendkívül megnő, szinte kizárólagossá válik. Jól mutatja ezt az a néhány kiragadott, de jellemző példa, ami megvilágítja a vásárhelyiség fogalmát.

Gyakori előfordulása miatt érdemes pontosan felidézni az 1910. március 15-én, a helyi folyóiratban, A Jövendőben megjelent, „A két Páris” című Ady-írást, mert máig ható érvénnyel jellemzi a vásárhelyiség célkitűzéseit és ellentmondásos összetettségét. Ebben szerepel a sokszor és sokféle előjellel hivatkozott, Adynak tulajdonított, noha általa inkább csak idézett és értelmezett metafora. „Hát addig csúfolták paraszt Párisnak Hódmezővásárhelyt a budapesti skriblerék, hogy a »paraszt Páris« hirtelen beszéltetni kezd magáról, mint a magyar intellektuális forradalom új sánchelye.” Egyszerre ironikus és felemelően biztató ez a vélemény, kitapintható benne a földszerepet és a paraszti, szerves világkép földhöz tapadó realizmusa és a tekintet révedező, de kulturálisan a körtöltésen túllátó, európai szemléletű távlatossága. Szeretnénk hinni és azért dolgozni, hogy a száz évvel későbbi, a XXI. század eleji város is meg tudjon felelni – az alkotó erők összefogásával és mederbe terelésével – a jövő kihívásainak. „Nem tudok szebbet és jobbat mondani, mint hogy engem lepett meg legkevésbé Hódmezővásárhely ébredése, kulturális nyugalansága s az A Jövendő. Így kellett történnie s így lesz ez még sok olyan elátkozott szögletben Hunniának, ahol ma még csak halál s legföljebb egy kis prüszkölő bosszúság lakoznak. (...) Hiszen Budapesttől Orsováig voltaképpen minden, ami van, csak kezdet, de khaotikus, nyugtalan és ennél fogva minden szépet ígérő. Magyarországon ma az a fontos, hogy az emberek ne aludjanak tovább, s ha alusznak is még, de legalább nyugtalan álmaik legyenek.”

Juhász Gyula a szép és nyugalmat árasztó „magyar Fiesolenak” nevezi Vásárhelyt, noha ennek értelmezése tisztán a megítélő előzetes beállítódásának és szándékos érték-választásának az eredője. Ugyanaz a környezet az egyik szemlélőnek óvó menedéket és csendes békét, a másoknak unalmas és álmos vidékiséget jelent. Hasonlóan összetett Németh László Hódmezővásárhely képe is, hiszen egyszerre tekinti a „boldogság szigetének” és „elefánttemetőnek”. A „csomorkányizmus” kifejezés már önmagában is kétértékű, de éppen összetettsége és sokértelműsége miatt rendkívül kifejező, mert magába sűríti a vásárhelyiség lényegi ellentmondásait. Egyszerre jelenti a lokalitás dicséretét, a hely szellemének nyugalmas varázsát, ugyanakkor a tehetség egykedvűségbe fulladó tékozlását, a kitartó küzdelem és szorgalom hiányát, a torzult zsenitudat sértettségét, és a környezet által sugallt ráérős lustaságot is. Noha erős a gyanú, hogy ez máshol is hasonlóképpen van.

Reméljük, hogy az újabb, nagy csalódásoktól mentve leszünk, de ezen a tájon mintha állandó lenne a csalódásmennyiség: alig jutunk túl az egyiken, már ránk is tör a következő, hiszen éppen a XX. század lett a nagy csalódások, a nagy büntetések és a szétszóródások százada, amihez nagyon is közel vagyunk, szinte naponta érezzük nyomorító emlékeit. Ezért is kell az Emlékpont, a város jelképes és újszerű múzeuma, amely a szocializmus korszakát Vásárhelyen keresztül ábrázolja, hogy – amennyire lehetséges – vessünk számat a közelmúltnak, ismerjük meg minél pontosabban és mutassuk be a következő generációknak. Szeretnénk hinni, hogy hagyományait folytatva a jövődőknek is üzent a város, amikor 2004. december ötödikét követően a határon túli magyarok tiszteletbeli polgárrá fogadásával a lelki nemzetegyesítés szándékával adott választ a napi politika szűkeblűségére.

Mi itt a Tisza, a Maros és a Körös által határolt tájon csodálattal szemléljük a régész ásójával feltárt isten-szobrokat, melyek mutatják az ősi nemzedék alkotó munkáját, és a maga szakrális világának tisztelgő áldozatát. Ez a föld megőrizte nekünk kincseit, ma is önzetlenül adja testi létünk táplálékát, s ennek a kis világnak szellemi és anyagi értékeit mi, itt gyökerező mai lakói tehetségünk szerint igyekszünk gyarapítani.

Lázár János

polgármester, országgyűlési képviselő